

POPRAVITI GEOGRAFSKI UČNI NAČRT ALI IZPITNI KATALOG ZA MATURO 2016

Anton Polšak*

Povzetek

Kratka analiza učnega načrta in predmetnega izpitnega kataloga kaže neskladje, ki je bolj navidezno kot dejansko. Predmetni izpitni katalog namreč vključuje tudi posebno znanje, ki ga učni načrt opredeljuje kot popolnoma izbirno in neobvezno, vendar je treba ugotoviti, da je učni načrt širše zastavljen in s splošnim znanjem pokriva tudi znanje, ki ga najdemo v ciljnih, ki obsegajo t. i. posebno znanje. Vsekakor bi morala biti podlaga za poučevanje učni načrt, predmetni izpitni katalog pa dodatek, ki naj bi ga uporabljali le v fazi priprave na matura.

Ključne besede: geografija, kakovost znanja, matura.

TO IMPROVE THE GEOGRAPHICAL CURRICULUM OR
THE EXAMINATION CATALOGUE FOR THE 2016 MATURA EXAM

Abstract

A brief analysis of the curriculum and subject examination catalogue shows a discrepancy, albeit one which is more apparent than real. The subject examination catalogue namely also includes specific knowledge which the curriculum defines as completely optional and not compulsory yet it should be noted that the curriculum has been conceived more broadly to cover the knowledge that can be found in objectives which include so-called special knowledge, alongside general knowledge. In any case, the basis for teaching should be the curriculum, while the subject examination catalogue should be used only as a supplement in the preparation stage for Matura school - leaving exam.

Key words: Geography, quality of knowledge, Matura school-leaving exam.

Uvod

Namen sestavka je kratko orisati podobnosti in razlike med dvema dokumentoma, ki neposredno vplivata na pouk geografije. V tej zvezi naj bil ključen učni načrt, toda poznamo že ničkolikokrat izrečena mnenja, da na pouk bolj vpliva predmetni izpitni katalog za matura. Nekateri učitelji zato že v prvem letniku poučevanje obče geografije povzdignejo na maturitetno raven in se zato ukvarjajo samo s fizično geografijo, ki naj bi bila temelj geografskega znanja, družbeno geografijo pa obdelajo kar spotoma, med regionalno v 2. in 3. letniku. Učitelji na študijskih srečanjih pogosto povedo, da po učnem načrtu poučujejo nekako do drugega letni-

* Dr. Anton Polšak je pedagoški svetovalec za geografijo na Zavodu RS za šolstvo.
anton.polsak@zrss.si

ka, potem pa da »gre zares«. Seveda je to še toliko bolj prisotno v četrtem letniku, ki je tako ali tako namenjen pripravi na maturo in je poleg geografije Slovenije treba ponoviti in utrditi snov prejšnjih letnikov. Zaradi tega postane pouk slej ko prej dril za maturo, da bi dijaki dosegli kar najboljše rezultate; problem pa je trajnostno znanje (Cigler, 2003). Gre torej za utrjevanje tistega znanja, ki se pričakuje na maturi, in kdor je v tem smislu najboljši napovedovalec, bo tudi najbolje znal pripraviti dijake na maturo (čeprav je matura dijakova in ne učiteljeva odločitev).

Razprava

Kot ključno ugotavljamo, bi morala biti učni načrt in katalog usklajena. Za kaj gre? Če nista usklajena in če učitelji poučujejo in se dijaki pripravljajo na podlagi kataloga, potem se postavlja vprašanje, ali potrebujemo oba dokumenta. To bi še zlasti prišlo do izraza, če bi katalog kakor koli presegal učni načrt. Po drugi strani pa je tudi vprašanje, kaj se zgodi, če je učni načrt širši kot katalog. Ali potem nemara nekatere cilje preprosto kar izpustimo? (Zakaj pa bi jih poučevali, če jih v katalogu ni in jih potem tudi ne bo na maturi?)

Pri zahtevi, da mora biti predmetni izpitni katalog skladen z učnim načrtom, moramo najprej ugotoviti razlike med njima. Po našem mnenju so to:

- filozofija učnega načrta je učenje in poučevanje, predmetnega izpitnega kataloga pa rezultat, ki ga zunanje ovrednotimo in služi tako zaključku izobraževanja kot razvrščanju (in selekcioniranju za vpis na študij);
- učni načrt (2008) sledi smernicam, po katerih naj bi bili narejeni vsi učni načrti enotno (2007), maturitetni katalog pa si za cilj postavlja čim ožjo opredelitev znanja (čeprav je kot nekakšen uvod dodano 26 ciljev, ki naj bi jim katalog sledil);
- učni načrt poleg ciljev in vsebin poudarja še pomen splošnih ciljev, kompetenc in pričakovanih dosežkov/rezultatov, katalog pa skuša čim ožje opredeliti cilje na ravni standarda, kar smo že omenili;
- glede na analogijo, da poučujemo več, kot pa preverjamo na maturi, je učni načrt tudi v smislu ciljev (nekoliko) širši kot maturitetni izpitni katalog;
- v učnem načrtu je opredeljena izbirnost ciljev, česar maturitetni izpitni katalog seveda nima;
- predmetni izpitni katalog ima podrobneje navedene pojme (npr. vrste turizma), geografska imena (npr. Turčija, Izrael, Saudova Arabija idr.) ali izbrane probleme (baskovsko vprašanje, albansko vprašanje idr.), česar v učnem načrtu ni.

Te razlike so pravzaprav logična posledica namena enega in drugega: učni načrt je podlaga za poučevanje, predmetni izpitni katalog pa za ocenjevanje in razvrščanje dijakov (maturantov). Prvi mora biti torej širši in vseobsegajoč, drugi pa ožji, podrobneje opredeljen in bolj vsebinski, kar niti ni nova ugotovitev (Cigler, 2000; Lipovšek, 2006). Naj navedemo samo za ilustracijo, da je pri geografiji Slovenije posebej (izrecno) opredeljenih dvaindvajset pojmov (posredno seveda več) in nekaj nad dvesto geografskih imen, ki se v glavnem nanašajo na imena krajev in pokrajin.

Tudi vprašanje, kako splošni cilji upravičujejo pravzaprav »vseobsegajoče« znanje, ni nepomembno. Ker je učni načrt pisan precej odprto in s

poudarkom na splošnih veščinah in znanju, omogoča precej manevrskega prostora. To po eni strani pomeni, da predmetni izpitni katalog nikakor ne more presežati učnega načrta. Za cilj, da dijaki razumejo grafično gradivo, je mogoče uporabiti katero koli vsebino ali podrobni (operativni) cilj. To je pomembno tudi z vidika posebnega znanja oz. ciljev, za katere v nadaljevanju ugotavljamo, da so tudi vključeni v predmetni izpitni katalog, pa po opredelitvi učnega načrta naj ne bi bili. In prav večino teh t. i. posebnih ciljev (ki so izbirni) tako ali drugače pokrijejo splošni cilji. Gre za razmejitev splošnih in posebnih ciljev, pri čemer so posebni cilji mišljeni kot povsem izbirni, a je to na videz maturitetni izpitni katalog povsem »povozil«. Toda ker so ti posebni cilji zajeti (pokriti) s splošnimi cilji, se pojavlja celo dvom v to, ali je maturitetni izpitni katalog v resnici »povozil« učni načrt. Pozitiven ali negativen odgovor bomo verjetno dobili glede na odprtost našega razmišljanja, kar je slej ko prej subjektivno, a objektivno bo bržkone treba pritrditi zgornji trditvi. Je pa treba še dodati, ali je pri dijakih, ki se odločijo za maturo iz geografije, sploh smiselno govoriti o »posebnem« znanju: ti dijaki so se namreč zavestno odločili poglobiti¹ svoje znanje in ker posebno znanje tako ali tako ni zunaj okvira splošnih ciljev in veščin, kar pomeni, da lahko predmetni izpitni katalog sprejmemo kot skladen z učnim načrtom, čeprav formalno ostaja določeno razhajanje, kar smo že omenili.

Poglejmo sedaj možna razhajanja med učnim načrtom in predmetnim izpitnim katalogom, ki bo veljal od leta 2016. Moramo pa ob tem kritično zapisati, da sta predmetna kataloga za splošno maturo za geografijo iz let 2012 in 2016 (osnutek) v vsebinskem področju skoraj identična, saj smo zasledili razlike v zapisu le pri enajstih ciljeh, a gre bolj za terminološke kot vsebinske spremembe. Zato bo marsikdo vprašal, zakaj se dotikamo nekaterih dilem šele sedaj. Vsaj deloma bo bralec dobil odgovor ob prebiranju celotne vsebine tega prispevka; ob upoštevanju dejstva, da sta tako učni načrt kot maturitetni izpitni katalog kompromisna dogovorna dokumenta, ki zaradi svoje širine dopuščata različno branje, spreminjata pa se redko: učni načrt, ko so ustrezne politično-strokovne okoliščine, maturitetni izpitni katalog, ko komisija zaradi prevladujočega interesa učiteljev in stroke prilagodi dokument potrebam.

Predmetni izpitni katalog za maturo (v nadaljevanju PIK), str. 12:

V zunanjem delu izpita se preverja splošno in posebno znanje, v notranjem delu pa tudi izbirno znanje veljavnega učnega načrta.

Ta zapis je v nasprotju glede na zapis v UN, ki pravi:

Učni načrt navaja delitev znanj na splošna znanja (SZ) in posebna znanja (PZ). Splošna znanja (SZ) so opredeljena kot znanja, potrebna za splošno izobrazbo in so namenjena vsem dijakom/dijakinjam, zato jih mora učitelj/ica obvezno obravnavati. Posebna znanja (PZ) opredeljujejo dodatna ali poglobljena znanja, ki jih učitelj/učiteljica obravnava glede na zmožnosti in interese dijakov.

Cilji, ki se nanašajo na posebna znanja, so izbirni tako glede obravnave kot priprave učnih gradiv. Poleg ciljev, vključenih v to poglavje, dijaki

1 S poglobljanjem ne razumemo širjenja vsebine ali terminologije, temveč poglobljanje globine kompleksnega razmišljanja in razumevanja večplastnosti geografskih procesov.

usvajajo tudi cilje iz poglavja Medpredmetne povezave, ne glede na to, v kakšni obliki se izvajajo. Izbirnega znanja učni načrt v tem smislu sploh ne navaja.

V navedbi v katalogu bi bilo treba spremeniti vsaj zapis o **izbirnem znanju**, saj bi bolj ustrezal zapis npr., da se na (pri?) notranjem delu preverjajo zlasti ključne geografske veščine.

Razkorak v smislu, da v predmetnem izpitnem katalogu ne sme biti ciljev, ki obsegajo posebno znanje, se pojavlja na kar nekaj mestih, kar je podrobneje zapisano v nadaljevanju.

Primeri:

PIK, str. 12:

1.2.2 Dijak opiše notranjo zgradbo Zemlje.

UN:

- *Dijaki opišejo notranjo zgradbo Zemlje in različne učinke premikanja litosferskih plošč.*

Predlog: Popravek UN: učni cilj naj se iz izbirnih uvrsti med obvezne cilje.

PIK, str. 13:

1.4.12 Dijak razloži in ovrednoti vplive podnebja na gospodarstvo in človekove dejavnosti.

1.4.15 Ovrednoti najnovejše planetarne podnebne spremembe in napovedi podnebja za 21. stoletje.

UN:

- *Dijaki ovrednotijo različna podnebja za življenje človeka in jih primerjajo med seboj.*
- *Razumejo predvidevanja bodočih podnebnih sprememb in vlogo človeka pri tem.*

Predlog: Prvi cilj se spremeni v splošnega, drugi pa spremeni v:

- *Kritično ovrednotijo predvidevanja bodočih podnebnih sprememb in vlogo človeka pri tem.*

PIK, str. 14:

1.6.6 Dijak pojasni primer vpliva človeka na preoblikovanje naravnega rastlinstva in živalstva ter njegovo vlogo pri izginevanju živalskih in rastlinskih vrst.

UN:

- *Dijaki poiščejo in preučijo primer vpliva človeka na preoblikovanje naravnega rastlinstva in njegovo vlogo pri izginevanju živalskih vrst.*

Predlog: Cilj se spremeni v splošnega, ker gre za aktualno problematiko.

PIK, str. 15:

1.8.8 Dijak na podlagi preučevanja starostnih piramid dela različne zaključke;

1.8.9 analizira statistične podatke o prebivalstvu, predvidi njegov nadaljnji razvoj in posledice.

Slika 1:
JAR: ograjevanje bogatejših prebivalcev
(Foto: A. Polšak)

UN:

- *Dijaki analizirajo statistične podatke o prebivalstvu in predvidijo njegov nadaljnji razvoj.*
- *preučujejo starostne piramide in delajo povzetke.*

Predlog: Zapis ostane enak, saj gre tudi tu za splošne veščine razumevanja in uporabe podatkov.

1.11.2 Dijak primerja prednosti in slabosti posameznih energijskih virov (obnovljivi, neobnovljivi, alternativni, fosilni);

1.11.3 analizira omejenost neobnovljivih energijskih virov ter njihov vpliv na prihodnji razvoj družbe in gospodarstva;

1.11.4 opiše že uveljavljene in nove (biogorivo) obnovljive vire energije ter preuči možnosti nadaljnjega razvoja.

UN:

- *Dijaki preučijo prednosti posameznih vrst energije in vrednotijo predviden razvoj v prihodnosti,*
- *se zavedajo omejenosti strateških dobrin, zlasti naravnih virov (fosilna goriva, vodni viri) in njihovega možnega vpliva na svetovno gospodarstvo in druga področja,*
- *spoznajo že uveljavljene in nove (biogoriva) obnovljive vire energije in preučijo možnosti nadaljnjega razvoja.*

Predlog: Cilji se spremenijo v splošne.

PIK, str. 19:

2.6.8 Dijak ovrednoti učinke jedrskih poskusov, naravnih nesreč in podnebni sprememb na turizem v Oceaniji.

UN:

- *Dijaki ovrednotijo učinke turizma in jedrskih poskusov v Oceaniji.*

Predlog: Iz kataloga se cilj izbriše.

PIK, str. 21:

3.5.9 Dijak na podlagi podatkov analizira gospodarski razvoj držav Severne Evrope.

UN:

- *Dijaki s pomočjo dodatnih virov in literature poiščejo razloge za dober gospodarski razvoj nordijskih držav.*

Predlog: Zapisa ostaneta, saj cilj v katalogu zahteva splošno večino razumevanja podatkov.

Slika 2:
Oslo
(Foto: A. Polšak)

PIK, str. 22:

3.6.14 Dijak opiše narodnostno sestavo v Franciji in ovrednoti politiko te države do zagotavljanja pravic narodnosti, ki živijo v njej, ter jo primerja s slovensko politiko;

3.6.15 opiše značilnosti centralistične ureditve Francije.

UN:

- *Dijaki opišejo nacionalno sestavo Francije in ovrednotijo politiko te države do zagotavljanja pravic njenih narodnosti ter jo primerjajo s slovensko,*
- *opišejo bistvene značilnosti centralistične ureditve Francije.*

Predlog: Prvi cilj se spremeni v splošnega, in sicer s popravkom: Dijaki opišejo nacionalno sestavo Francije in ovrednotijo politiko te države do zagotavljanja pravic njenih narodnosti.

Iz predmetnega kataloga se črta cilj 3.6.15.

PIK, str. 26:

4.9.5 Dijak ob slikovnem gradivu analizira pozitivne in negativne vplive industrije.

UN:

- *Dijaki ob primeru domače ali izbrane pokrajine analizirajo pozitivne in negativne vplive industrije na okolje in napišejo ugotovitve.*

Predlog: Posebni cilj ostane, doda se splošni cilj, in sicer:

- Dijaki ugotavljajo pozitivne in negativne vplive industrije (kar je širši zapis kot cilj iz kataloga).

4.10.3 Dijak razloži pomen prometa za razvoj gospodarstva;

4.10.4 ovrednoti ogroženost okolja zaradi prometa.

UN:

- *Dijaki ocenijo pomen prometa za razvoj gospodarstva,*
- *ocenijo ogroženost okolja zaradi cestnega prometa.*

Predlog: Cilja se spremenita v splošna. V drugem cilju se izpusti beseda »cestnega«.

4.11.6 Dijak razloži pozitivne in negativne učinke turizma v pokrajini.

UN:

- *Dijaki ob primeru iz domače pokrajine razložijo pozitivne in negativne učinke turizma v pokrajini (razvoj infrastrukture, širjenje naselij, onesnaževanje zraka in voda zaradi prometa in odplak).*

Predlog: Cilj se spremeni v splošnega, in sicer:

- Dijaki ob primeru razložijo pozitivne in negativne učinke turizma v pokrajini (razvoj infrastrukture, širjenje naselij, onesnaževanje zraka in voda zaradi prometa in odplak).

Druge ugotovitve iz UN:**Vodovje:**

- Dijaki razvijajo znanja in sposobnosti za različno klasificiranje voda (glede na agregatno stanje, stoječe: tekoče vode, vode na kopnem, razvrščanje po kakovosti (po razredih I do IV) itn.
- **Predlog:** Popraviti zapis, ker se za razvrščanje ne uporabljajo več razredi, ampak drugi kazalniki.

Slika 3:
Škocjanski zatok
(Foto. A. Polšak)

Kamninska zgradba Slovenije:

- *Dijaki ugotovljajo vpliv in kamninske zgradbe na površje Slovenije in domače pokrajine.*

Predlog: Cilj spremeniti iz izbirnega v splošnega.

Podnebje, prsti, rastlinstvo, živalstvo in vode v Sloveniji kot dejavniki za življenje:

- *Dijaki opišejo podnebne spremembe v Sloveniji.*

Predlog: Cilj se zaradi aktualnosti spremeni v splošnega in doda časovno obdobje zadnjih petdeset let.

Prebivalstvo:

- *Dijaki izdelajo poročilo o položaju slovenske manjšine na Madžarskem, v Avstriji in Italiji,*
- *opredelijo položaj Slovencev v zamejstvu po posameznih državah glede na njihove narodnostne pravice.*

Predlog: Črtati splošni cilj in izbirnega spremeniti v splošnega (splošni preveč nakazuje metodo dela).

Kmetijstvo in podeželje:

Dodati cilj:

- *Dijaki opišejo vpliv kmetijske politike Evropske unije na slovensko kmetijstvo.*

Utemeljitev: Deloma je ta cilj že zajet v cilju, da dijaki raziščejo značilnosti, probleme in možnosti razvoja kmetijstva v Sloveniji (spremembe v kmetijstvu v zadnjih petdesetih letih, kmetijska usmerjenost in temeljne regionalne razlike, sodobne smeri spreminjanja slovenskega podeželja), vendar je tako zapisan bolj natančen.

Sklep

Učni načrt in predmetni izpitni katalog sta nedvomno ključna dokumenta, ki odločilno vplivata na poučevanje. Pogosto vprašanje, kateri je bolj odločilen in kateri je nad katerim, je bolj diskusijske narave, ker je njun vpliv celosten in ni moč le na njunih (posameznih) vsebinah ugotoviti dejanskega vpliva. Na pouk namreč lahko mnogo bolj vplivata učitelj sam, pa tudi delo dijakov, ki so ga pripravljene vložiti v to, da uspešno opravijo maturo iz geografije. V prispevku smo sicer ugotovili nekatera neskladja med njima zlasti pri ciljnih, ki zadevajo t. i. posebno znanje, vendar menimo, da razkorak ni tako velik, da bi kakor koli moteče vplival tako na pouk kot na maturo. To je pomembno tudi zaradi tega, ker v kratkem ni pričakovati spremembe ne enega ne drugega. Poleg tega pa bi morali že prej poudariti, da se obravnavana dilema pojavlja tudi in zlasti zaradi tega, ker naš šolski sistem ni sposoben razumeti sodobne filozofije poučevanja, pri kateri je bolj kot vsebinsko pomembno uporabno znanje. Če bi slovenska šola in okolje prevzela takšno filozofijo, bi tudi snovalci izpitnih vprašanj bolj sledili temu. S tem pa bi vsaj polovica v članku izpostavljenih neskladij bila nepredmetna, mnoge diskusije o tem pa nepotrebne.

Viri in literatura

1. Cigler, N., 2000, Ugotovitve spremljave prenovljenih gimnazijskih programov v šol. l. 1998/99. Geografija v šoli, 9, 3..
2. Cigler, N., 2003 (ur.), Primeri pouka izbranih učnih tem iz geografije v osnovni in srednji šoli. Zbirka K novi kulturi pouka. Ljubljana: ZRSŠ.
3. Cigler, N. 2003, Geografsko znanje gimnazijcev je presihajoče. Geografija v šoli, 12, 2.
4. Cigler, N., 2004, Geografija v luči splošne izobrazbe gimnazijcev. Geografija v šoli, 13, 3.
5. Geografija. Predmetni izpitni katalog za splošno maturo. Ljubljana: Državni izpitni center, 2010.
6. Lipovšek, I., 2004, Šolska geografija med splošnim, praktičnim, uporabnim, nacionalnim, vseživljenjskim ter geografskim znanjem. Geografija v šoli, 13, 3.
7. Lipovšek, I., 2006, Poročilo o spremljavi pouka geografije na gimnazijah v š. l. 2004/5. Geografija v šoli, 15, 1.
8. Polšak, A. in sod., 2008, Učni načrt, gimnazija, geografija (splošna, klasična, ekonomska gimnazija). Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Zavod RS za šolstvo. <http://url.sio.si/c7D> (5. 11. 2011).
9. Smernice, načela in cilji posodabljanja učnih načrtov (2007). Ljubljana: ZRSŠ.